

УДК 342.413:327(477)

Наталя Решетняк,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»,

Natalia.Reshetniak@khpi.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0003-0070-5038;

Вікторія Яцина,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»,

Victoriia.Yatsyna@khpi.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0002-4440-976X;

Ніно Губанова,

кандидат економічних наук, доцентка кафедри загальної економічної теорії,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»,

Nino.Hubanova@khpi.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-9253-2666,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-226-236

ДЕРЖАВНИЙ ЛАД УКРАЇНИ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ СТАЛОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовано державний лад України як концептуальну модель сталої реалізації міжнародних відносин. Зазначається, що держава, вступаючи в різноманітні міжнародні відносини, ставить собі як пріоритет збереження власної державності. Адже від цього залежатиме не лише розвиток та належне функціонування самої держави, але й динамічний і поступальний розвиток та життєдіяльність суспільства та окремо взятої людини. Задля такого забезпечення потрібно виокремити інтегративну категорію, яка перебуватиме на межі перетину становлення державності

й динамічного, а водночас сталого розвитку міжнародних відносин. У статті доведено, що такою категорією виступатиме державний лад.

Державний лад розглядається як устрій держави та суспільства, визначений конституцією як стабілізаційний політико-правовий документ, адже його положення мають доволі високий ступінь стабільності, у тому числі й ті, що стосуються реалізації міжнародних відносин. Конституція України, установлюючи ключові параметри державного ладу, формує базові засади реалізації міжнародних відносин, зазвичай не конкретизованого характеру, а загального, що відповідає природі сучасного конституціоналізму. Проте ці загальні положення є основою реалізації як зовнішньої, так і внутрішньої політики, спрямованих на активну й взаємовигідну участь держави у всіх типах міжнародних відносин.

Конституція України, формуючи базові контури організації та функціонування державного ладу, суттєву увагу приділяє питанням розвитку міжнародних відносин і забезпечення їхньої стабільності. При цьому на розвиток положень Конституції повинні ухвалюватися відповідні закони. Зокрема, потрібно кілька слів сказати про Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України».

На підставі вищевикладеного резюмовано, що державний лад і міжнародні відносин є досить взаємопов'язаними державницькими, політичними, організаційними та правовими категоріями. При чому державний лад усією своєю суттю в аспекті міжнародних відносин має суттєвий стабілізаційний потенціал, який повинен мати відповідні науково обґрунтовані напрями подальшого розвитку.

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішньополітична діяльність, міжнародна безпека, національні інтереси, зовнішня політика, міжнародне право, державний лад України, Конституція України.

Natalia Reshetniak,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
ORCID ID: 0000-0003-0070-5038;

Viktoriia Yatsyna,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
ORCID ID: 0000-0002-4440-976X;

Nino Hubanova,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
ORCID ID: 0000-0002-9253-2666

STATE SYSTEM OF UKRAINE AS A CONCEPTUAL MODEL OF SUSTAINABLE REALIZATION OF INTERNATIONAL RELATIONS

The article analyzes the state system of Ukraine as a conceptual model of sustainable realization of international relations. It is noted that the state, entering into various international relations, sets itself the priority of preserving its own statehood. After all, not only the development and proper functioning of the state itself will depend on this, but also the dynamic and progressive development and life of society and an individual. In order to ensure this, an integrative category should be distinguished, which will be at the intersection of the formation of statehood and the dynamic, and at the same time, sustainable development of international relations. The article argues that such a category will be the state system.

The state system is considered as the structure of the state and society, defined by the constitution, as a stabilizing political and legal document. After all, its provisions have a fairly high degree of stability, including those relating to the realization of international relations. The Constitution of Ukraine, establishing the key parameters of the state system, forms the basic principles of the realization of international relations, as a rule, not of a specific nature, but of a general nature, which corresponds to the nature of modern constitutionalism. However, these general provisions serve as the basis for the realization of both foreign and domestic policies aimed at the active and mutually beneficial participation of the state in all types of international relations.

The Constitution of Ukraine, forming the basic contours of the organization and functioning of the state system, pays significant attention to the issues of the development of international relations and ensuring their stability. At the same time, relevant laws should be adopted to develop the provisions of the Constitution. In particular, a few words should be said about the Law of Ukraine “On the Principles of Domestic and Foreign Policy of Ukraine”.

Based on the above, it can be summarized that the state system and international relations are quite interconnected state, political, organizational and legal categories. Moreover, the state system in its entirety in the aspect of international relations has a significant stabilization potential, which must have appropriate scientifically substantiated directions for further development.

Key words: international relations, foreign policy, international security, national interests, foreign policy, international law, state system of Ukraine, Constitution of Ukraine.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні відносини, що перебувають в умовах підвищеної динамічної турбулентності, на рівні суверенних держав повинні мати відповідні механізми для забезпечення своєї сталості. Адже, як зауважують М. В. Примуш та А. О. Осмолівська [1, с. 113], у сучасних умовах і вищевказаних реаліях у межах світової політики не слід очікувати формування сталої системи міжнародних відносин, яка б чітко ґрунтувалася на принципах та нормах міжнародного права, співпраці й взаємодопомоги. Гібридні війни, регіональні кризи, інформаційні блокади стають атрибутами сучасної міжнародної політики, що не може гарантувати стабільності міжнародних відносин. У зв'язку з цим базові учасники міжнародних відносин, до яких, передусім, відносять держави, завжди зацікавлені, з одного боку, у таких міжнародних відносинах, які матимуть відповідну динаміку й, отже, сприятимуть забезпеченню різноманітних національних інтересів, сфера розвитку яких не стоїть на місці. З іншого боку, занадто великі темпи розвитку міжнародних відносин, наявність значних ризиків та елементів нестабільності можуть призвести до появи чинників їхньої неконтрольованості, що, урешті, може призвести до знецінення національних інтересів і зниження міжнародних безпекових параметрів. Питання стабільності міжнародних відносин та гарантування збереження державного ладу України одним із пріоритетних державницьких завдань, які додатково актуалізується в умовах суттєвого загострення воєнно-політичної ситуації в Україні. У зв'язку з цим запровадження правового режиму воєнного стану доцільно розглядати як комплексний захід, спрямований як на збереження наявного та конституційно встановленого державного ладу України, так і на стабілізацію міжнародних відносин.

Важливо також розуміти, що держава, вступаючи в різноманітні міжнародні відносини, поглиблюючи їх, одним із головних пріоритетів у цьому випадку повинна ставити перед собою збереження, укріплення й подальший розвиток власної державності. Адже від цього залежатимуть не лише розвиток і належне функціонування самої держави, але й динамічний та поступальний розвиток і життєдіяльність суспільства та окремо взятої людини. Із метою такого забезпечення слід виокремити інтегративну категорію, яка перебуватиме на межі перетину становлення державності й динамічного та водночас сталого розвитку міжнародних відносин.

Вважаємо, що такою категорією виступатиме державний лад України, який має різні інтерпретації, тлумачиться науковцями по-різному, але має однозначний зв'язок із державністю й конституційною стабільністю як запорукою стабільності всієї гами суспільних відносин, у тому числі й таких специфічних, як міжнародні відносини. Крім того, треба також урахувати й те, що категорія «державний лад» пов'язана з цілою низкою категорій політичної системи, як-от: держава, типологія держав, суспільство, громадянське суспільство, політичні інституції, суспільний лад, конституційний лад тощо.

Як уже зазначалося, у науці існують різні інтерпретації терміна «державний лад». Так, Л. Р. Наливайко зазначає, що, по-перше, державний лад може ототожнюватися з ладом конституційним; по-друге, державний лад ототожнюється із суспільним ладом; по-третє, державний лад може ототожнюватися з політичною системою; по-четверте, державний лад розглядається в контексті форми держави; по-п'яте, державний лад є основою для побудови управлінської моделі; по-шосте, державний лад може уособлюватися з категорією державності [2, с. 14]. У контексті розвитку теорії міжнародних відносин, а також забезпечення їхньої стабільності за посередництва категорії «державний лад» усі вищенаведені аспекти його тлумачення загалом мають право на існування та можуть бути застосовані.

Водночас у межах нашого дослідження потрібно зауважити, що державний лад може розглядатись у системі конституційного ладу України як устрою держави та суспільства, детермінованого положеннями сучасної демократичної конституції. На цьому аспекті розуміння державного ладу треба особливо зупинитися з огляду на те, що Конституція України стабілізаційним політико-правовим документом [3, с. 166]. Така його якість пов'язана з доволі складним у політичному, юридичному й організаційному плані порядком унесення змін. Отже, його положення мають доволі високий ступінь стабільності, у тому числі й ті, що стосуються реалізації міжнародних відносин.

У контексті нашого дослідження проаналізуємо положення Конституції, які, визначаючи параметри державного ладу, мають водночас і безпосередній вплив на стабільність міжнародних відносин, оскільки мають можливості безпосереднього застосування [4, с. 162]. Передусім, звертаємо увагу на те, що преамбула, із якої починається Конституція, уже свідчить про базові та відправні засади реалізації міжнародних відносин. Так, в абзаці п'ятому преамбули йдеться про підтвердження парламентом незворотності як європейського, так і євроатлантичного

курсу України. До речі, такі положення в тексті Основного Закону України не є поодинокими й трапляються в інших її структурних підрозділах.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Саме тому можна стверджувати, що ці конституційні настанови стосуються державного ладу України та водночас впливають на динаміку розвитку міжнародних відносин. У цьому ключі потрібно враховувати, що вищевказані положення деталізуються в тих конституційних нормах, які дотичні до питань функціонування державного ладу через конституціоналізацію процесів організації й функціонування вищих органів державної влади України в напрямі участі в міжнародних відносинах. Так, відповідно до пункту 5 частини першої статті 85 Конституції України [5], до повноважень парламенту (Верховної Ради України) належать такі, як установлення (визначення) засад (основних напрямів реалізації) зовнішньої політики, у тому числі й особливо у сфері реалізації стратегічного курсу нашої держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, а також в Організації Північноатлантичного договору. Ураховуючи те, що в Україні парламент (Верховна Рада України) має статус єдиного органу законодавчої влади, то такі повноваження є, з одного боку, суттєвою складовою частиною подальшого становлення державності й розвитку державного ладу, а з іншого – основою для сталого розвитку міжнародних відносин.

Політична конструкція функціонування державного ладу та існування державності не може обійтися без комплексної реалізації всієї гами органів державної влади, які структуризуються за посередництвом реалізації принципу поділу влади на гілки. Відповідно, не лише парламент унормовується такими зобов'язальними настановами. І Президент, який традиційно для вітчизняного державотворення був гарантом виконання положень Конституції, дотримання прав і свобод людини, незалежного статусу держави та збереження державності, додатково визначається гарантом реалізації розвитку міжнародних відносин через здійснення невідворотного курсу на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі й в Організації Північноатлантичного договору (частина третя статті 102 Основного Закону України).

Водночас Конституція України, установлюючи ключові параметри державного ладу, формує базові засади реалізації міжнародних відносин не конкретизованого характеру, а загального, що відповідає природі сучасного конституціоналізму. Проте ці загальні положення виступають

основою реалізації як зовнішньої, так і внутрішньої політики, спрямованої на активну й взаємовигідну участь держави у всіх типах міжнародних відносин. Назвемо такі конституційні положення.

По-перше, норми Конституції про те, що держава є суверенною та незалежною, а також демократичною й правовою. Указані аспекти державного ладу не випадково розкривають його суть та водночас стосуються міжнародних відносин. Адже лише держава, що є суверенною й незалежною, може бути повноцінним учасником міжнародних відносин. Своєю чергою, положення про демократичний характер країни вказує на те, що, беручи участь у міжнародних відносинах, держава завжди зважає на думку народу за посередництва відповідних демократичних інструментів (вибори, референдуми тощо).

І, нарешті, правовий характер державності, що суттєво корелює з повсюдною реалізацією базового принципу верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України) визначає якість участі в міжнародних відносинах через розробку й схвалення якісного законодавства. Звернення до Закону України «Про правотворчу діяльність» [6], який ухвалено 24 серпня 2023 р. і який набуде чинності через рік після скасування чи припинення правового режиму воєнного стану, дає змогу бачити законодавство як єдність чинних міжнародно-правових договорів та нормативно-правових актів (частина перша статті 9). Водночас цей Закон стосовно міжнародно-правових договорів не розкриває всіх питань, а натомість відсилає до іншого закону (частина перша статті 14). У юриспруденції такий підхід має назву «бланкетний».

По-друге, до засадничих положень Конституції, які стосуються міжнародних відносин, належать приписи статті 9 Основного Закону України [5] про розуміння чинних міжнародних договорів саме як частини національного законодавства, а також про вирішення ситуацій невідповідності Конституції міжнародних договорів, щодо яких ставиться питання про їх укладання. Причому, наведена норма визначає пріоритетним Основний Закон над потенційним міжнародним договором та тим самим стабілізує реалізацію міжнародних відносин за участю України.

По-третє, засадничі положення, які стосуються державного ладу й виступають ключовим аспектом у системі побудови та реалізації державної політики у сфері міжнародних відносин, містяться в статті 18 Конституції України. Ці положення інтегрують діяльність державного апарату, функціонування державного ладу й забезпечення стабільного розвитку державності, з одного боку, та реалізацію міжнародних відносин через підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами

міжнародного співтовариства з дотриманням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права – з іншого.

Загалом, це конституційне положення говорить про міжнародні відносини через такі цінності, елементи та інструменти в їх єдності й взаємозв'язку:

1) зовнішньополітична діяльність України. Згідно з пунктом першим та другим Стратегії зовнішньополітичної діяльності [7], затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448/2021, метою зовнішньополітичної діяльності України є утвердження України у світі як авторитетної й сильної європейської держави, що здатна в будь-який час та за будь-яких умов забезпечити сприятливі зовнішні умови для сталого розвитку й реалізації свого потенціалу, економіки та суспільства. Отже, така діяльність є інструментом забезпечення сталої й послідовної реалізації міжнародних відносин;

2) забезпечення національних інтересів. Визначення останніх міститься в пункті 10 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» [8]. Зокрема, під такими інтересами цей документ розуміє життєво важливі інтереси людини, суспільства й держави, реалізація яких забезпечує прогресивний демократичний розвиток, гарантування державного суверенітету, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут громадян. У цьому випадку можна говорити про те, що національні інтереси в системі міжнародних відносин є окремою цінністю й критерієм забезпечення сталості реалізації таких відносин;

3) забезпечення національної безпеки в системі міжнародних відносин взагалі являє собою окремий вид діяльності держави з використанням відповідних можливостей державного ладу. При цьому категорія «безпека» завжди пов'язана зі сталістю протікання відповідних відносин, у тому числі й міжнародних, а також із дотриманням базових цінностей, прав людини та інтересів держави й суспільства;

4) мирне та взаємовигідне співробітництво з членами міжнародного співтовариства також є запорукою стабільності міжнародних відносин. Адже мир є не лише суттєвим здобутком і цінністю, але й основою нормального розвитку міжнародних відносин, а також стабільності не лише окремого соціуму, але й усієї світової спільноти. Базові міжнародні документи чітко генерують такий правовий порядок, за якого мир основою для сталого розвитку міжнародних відносин;

5) діяльність держави, функціонування державного ладу, розвиток державності передбачає таку участь у міжнародних відносинах, що ґрунтуватиметься на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного

права як великого здобутку людської цивілізації. Вочевидь, без регулятивного потенціалу останнього забезпечити стабільність міжнародних відносин буде неможливо.

Також у контексті вищевикладеного акцентуємо увагу й на тому, що стабілізаційний характер цього положення суттєво підсилюється через те, що воно розміщене в першому розділі Конституції України. Цей розділ безпосередньо стосується державного ладу, а отже, у зв'язку з цим, має підвищену стабільність й особливі політико-юридичні характеристики. Адже, відповідно до статті 156 Основного Закону України [5], унесення до цього розділу змін може здійснюватися в особливо складному порядку та тільки з проведенням Всеукраїнського референдуму.

Отже, Конституція України, формуючи базові контури організації та функціонування державного ладу, суттєву увагу приділяє питанням розвитку міжнародних відносин і забезпечення їх стабільності. При цьому на розвиток положень Конституції повинні ухвалюватися відповідні закони. Зокрема, відзначимо Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України».

Так, частиною другою статті 11 Закону передбачено, що до основних засад реалізації зовнішньої політики треба віднести утвердження провідного місця України в системі міжнародних відносин. При цьому вартим особливої уваги є те, що стаття Закону, яка стосується розкриття базових засад зовнішньої політики й пов'язуючи їх зі здійсненням міжнародних відносин, у цьому ж контексті паралельно свідчить про міжнародний авторитет держави, про забезпечення міжнародної безпеки та миру, про використання міжнародного потенціалу, а також про формування на базі міжнародного права безпечного й взаємовигідного співробітництва із суб'єктами (членами) міжнародного співтовариства. Наведені аспекти бачення вітчизняного законодавця міжнародних відносин і зовнішньої політики переконливо засвідчують той факт, що наведені питання суттєво корелюють як зі становленням державності, так і з такою його важливою складовою частиною, як розвиток й утвердження державного ладу України.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, державний лад і міжнародні відносин є досить взаємопов'язаними державницькими, політичними, організаційними та правовими категоріями. Причому державний лад всією своєю суттю в аспекті міжнародних відносин має суттєвий стабілізаційний потенціал, який повинен мати відповідні науково обґрунтовані напрями подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Примуш, М. В., Осмоловська, А. О. (2021). Політико-правові аспекти міжнародних конфліктів крізь призму системності в міжнародних відносинах, *Політичне життя*, (3), с. 112–116.
2. Наливайко, Л. Р. (2009). Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків: Право, 600 с.
3. Шеремета, С. А. (2023). Відсутність законодавчого регулювання як підстава для застосування Конституції України судами. Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики/ Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Львів: Нац. уні-т ім. Івана Франка, с. 165–167.
4. Григоренко, Є. І. (2010). Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики. Харків: Право, 240 с.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
6. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*, 2023, № 93, ст. 364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
7. Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2018, № 31, Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
9. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2010, № 40, ст. 527.

REFERENCES

1. Primush, M. V., Osmolovska, A. O. (2021). Political and legal aspects of international conflicts through the prism of systemicity in international relations, *Political Life*, No. 3 (in Ukrainian).
2. Nalyvayko, L. R. (2009). State system of Ukraine: theoretical and legal model: monograph. Kharkiv: Law (in Ukrainian).
3. Sheremeta, S. A. (2023). The absence of legislative regulation as a basis for the application of the Constitution of Ukraine by courts. National security as a constitutional value: modern challenges. Yaroslav the Wise National Law University. Lviv: Ivan Franko National University (in Ukrainian).
4. Hryhorenko, Ye. (2010). Constitutional principles of military service by citizens of Ukraine: problems of theory and practice. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian).
5. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 24.08. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (in Ukrainian).
6. On law-making activities: Law of Ukraine dated 24.08, 2023 No. 93. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2023, No. 40, art. 2021 (in Ukrainian).

7. About the Strategy of Foreign Policy Activities: Decree of the President of Ukraine 26.08.2021 № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (in Ukrainian).

8. On the National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated 21.06.2018 No. 31. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2018, No. 31, art. 2018 (in Ukrainian).

9. On the Principles of Domestic and Foreign Policy of Ukraine: Law of Ukraine dated 01.07.2010 No. 40. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2010, No. 40, art. 2010 (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 05.03.2025 р.

УДК: 32:316.61

Олексій Шишкін,

аспірант кафедри політології, соціології і культурології,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
alexshyshkin7@gmail.com,

ORCID ID: 0009-0001-0760-5622,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-236-245

ПОЛІТОЛОГІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ІДЕЇ

У статті виконано політологічний аналіз концепту національної ідентичності в контексті глобалізаційних процесів та соціально-політичних викликів. Досліджено багатовимірний характер національної ідентичності, яка формується через культурні, історичні, мовні, територіальні та політичні чинники, що об'єднують людей у національну спільноту. У статті розглянуто національну ідентичність як основний елемент політичної стабільності, соціальної згуртованості та інтеграції громадян у багатонаціональних суспільствах. Акцентовано увагу на психологічному аспекті національної ідентичності, її впливі на формування національної гордості та взаємодії з політичними поглядами громадян.